

Ďalšia tichá revolúcia?

Ľudovít Ódor - [Sme](#), s.19, 19.4.2010.

Významná udalosť sa blíži. Budúci rok dosiahneme dôležitý míľnik. Zadlženie vyspelého sveta (OECD) prekročí - prvýkrát v časoch mieru - 100 percent hrubého domáceho produktu. Stovka je pekné okrúhle číslo, ale oslavovať asi nikto nebude.

Pozrime sa na to však optimistickými očami. Dlhé desaťročia skúseností ukazujú, že vlády robia správne veci až potom, ak už všetko ostatné vyskúšali (s výnimkou Argentíny, kde všetko musia vyskúšať niekoľkokrát).

Inak povedané, veľké krízy sú zároveň aj dobrou príležitosťou. Vtedy sa menia predtým nepredstaviteľné veci na veci samozrejmé. Podľa mňa vietor zmeny začína fúkať aj teraz. Dosiahli sme totiž kritickú masu.

Stačí otvoriť oči

Po prvé, vidím paralelu medzi sedemdesiatymi rokmi minulého storočia a súčasnosťou. Vtedy sme mali desaťročie "vysokej inflácie". Kým bola inflácia nízka, nikoho to netrápilo. Ale keď väčšie nárasty cien začali komplikovať bežný život občanov, začali sa diať veci.

Postupne sa centrálné banky stali nezávislými inštitúciami a bez politických tlakov nakoniec dokázali poraziť inflačné monštrum. Alan Blinder to nazval vo svojej knihe "tichou revolúciou".

Teraz nás čakajú desaťročia "vysokého dlhu", občania budú mať možnosť to pocítiť aj na vlastnej koži a druhá časť tichej revolúcie sa môže začať. Mám na mysli vytvorenie silnejších a nezávislých fiškálnych inštitúcií.

Po druhé, na verejnosti sa bude intenzívnejšie diskutovať o fenoméne starnutia populácie, ktoré so sebou prináša ďalší nárast verejného dlhu.

Prevaha ľudí v poproduktívnom veku určite vytvorí aj niekoľko politicko-ekonomických rébusov - veľká časť voličov bude prijímateľom dávok, čo sa pravdepodobne odzrkadlí aj v sľuboch politikov. Preto treba konať včas, neskôr už to môže byť politicky takmer nemožné.

Po tretie, negatívnych príkladov pribúda. Stačí otvoriť oči a môžeme vidieť, kam zadlžovanie budúcich generácií doviedlo Maďarsko alebo Grécko. Už sa ne bavíme o hypotetických možnostiach.

Zhora nadol či zdola nahor?

Čoraz viac a viac krajín v Európe si uvedomuje, že niečo treba robiť. Pakt stability a rastu zjavne nefunguje. Možno nie je úplne mŕtv, ale aby som použil fiškálnu terminológiu: poberá predčasný invalidný dôchodok. V zásade sú dve cesty, ako situáciu riešiť (v zmŕtvychvstanie Paktu už takmer nikto neverí). Prvá cesta je zhora nadol. Jej proponenti chcú ísť cestou fiškálneho federalizmu. Chcú dať právomoci európskym inštitúciami, aby zasahovali do fiškálnych politík jednotlivých štátov.

Druhá cesta, ktorú osobne preferujem, je zdola nahor. Namiesto nanútenia pravidiel zhora, jednotlivé krajiny sa snažia posilniť svoje fiškálne inštitúcie. Keďže jednotný recept neexistuje, je dobré vychádzať z miestnych tradícií a charakteristík ekonomík.

Príklady pribúdajú. Nemecko zaviedlo nové fiškálne pravidlo. Uvažujú o tom aj Francúzi. Nezávislé fiškálne rady v nejakej forme fungujú vo Švédsku, Maďarsku, Belgicku, Holandsku, Rakúsku alebo Slovinsku. Uvažuje sa o nich aj vo Veľkej Británii a prvé kroky už urobili Rumuni alebo napríklad Srbi.

Počkať, počkať

Takže možno onedlho budú nezávislé fiškálne rady a silné domáce pravidlá samozrejmosťou, ako sú v súčasnosti samozrejmosťou nezávislé centrálné banky. Počkať, počkať, ale ako by mohli technokrati rozhodovať o rozdelení verejných zdrojov?

Nijako. Fiškálne rady vo väčšine prípadov nie sú o rozdelení zdrojov. Nie sú o ľavicovosti či pravicovosti. Nezodpovedné zadlžovanie a vysoký deficit totiž nemá politické tričko. Úlohou rád je preto držať zrkadlo pred vládou, informovať verejnosť a tým pomáhať dosiahnutiu udržateľnosti.

O úlohe štátu v ekonomike a o rozdelení výdavkov na priority by naďalej rozhodovali politici. Ako hovorí profesor Kornai: "veľa míňať a mať vysoké dane je perfektne legitímna politika. Nezávislá fiškálna rada nemá argumentovať pre alebo proti - to nie je jej úloha. Ona musí dozerať, aby veľké dane boli dostatočné na krytie veľkých výdavkov".

Rovnako je legitímne znižovať dane. Rada to nemá prečo komentovať, musí však podrobne monitorovať, či zníženie daní je sprevádzané adekvátnym poklesom celkových výdavkov. Zdá sa, že by mohol vzniknúť konsenzus o prospešnej úlohe takto koncipovaných rád.

Čo by sme mali robiť na Slovensku? Posilniť pravidlá alebo zriadiť radu fiškálnej zodpovednosti? Podľa mňa je potrebné urobiť jedno aj druhé, keďže sú medzi nimi silné synergické efekty. Rada bez pravidiel je len príjemným stretnutím odborníkov a prezentovaním akademických cvičení. Pravidlá bez rady by mohli fungovať len v jednoduchej a zrozumiteľnej podobe, ktoré sú ľahko obchádzateľné.

Ak máme tak radu, ako aj pravidlá, môžeme mať komplexnejší systém, ktorý prinesie vyššie náklady pre tvorcov politik ak sa chcú odkloniť od zodpovednej trajektórie. Je čas, aby sme sa už neučili z vlastných chýb, ale z cudzích. Potom sa o niekoľko rokov nebudeme musieť hanbiť pred našimi deťmi a vnukmi.